

СТАН ВИВЧЕННЯ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

STATE OF STUDY OF ENTREPRENEURSHIP TERMINOLOGY IN UKRAINIAN LINGUISTICS

Вайда М.М.,

*orcid.org/0009-0000-8884-669X**аспірант кафедри українського прикладного мовознавства**Львівського університету імені Івана Франка*

У даній статті було здійснено загальний аналіз стану вивчення термінолексики підприємництва в українському мовознавстві, його виклики та перспективи. Крім основних досягнень у дослідженні економічної термінології та термінів підприємницької діяльності зокрема, також було здійснено огляд загального рівня розробки цієї лексичної підсистеми.

Аналіз наукових праць показує, що основний період розвитку термінолексики підприємництва припадає саме на 1990-ті роки – період інтенсивних економічних змін та початку інтеграції економічної системи України у світові економічні процеси. Початок приватного бізнесу, значні економічні реформи, міжнародні ринкові відносини – усі ці фактори стали каталізатором розвитку лексики в економічній сфері та у підприємницькій діяльності зокрема. Потреба у точній фаховій комунікації зумовила унормування відповідних термінів. У кожній сфері економічної діяльності почала з'являтися велика кількість іншомовних термінів, що свідчить про розвиток міжнародних економічних відносин. Також, у статті бачимо, що термінолексика підприємництва – не ізольоване явище, вона формується на основі лексики суміжних галузей – економіки, права, менеджменту, фінансів, маркетингу тощо.

У статті також показано доробок українських мовознавців у розробці наукових підходів до вивчення цієї лексичної підсистеми. Ці дослідження торкаються питання запозичення, семантики, адаптації іншомовних термінів, перекладу та стандартизації. Важливими є дослідження словників та термінів радянського періоду, оскільки воно дозволяє побачити як розвивалась та занепадала економічна діяльність на території України в той період.

Стаття показує, що термінолексика підприємництва є активною та перспективною частиною української мови, яка постійно розвивається, оскільки відображає суспільно-економічні зміни в Україні та світі, а саме тому потребує детальнішого вивчення, унормування та стандартизації.

Ключові слова: підприємництво, лексика, економічні терміни, семантика, стандартизація.

This article provides a general analysis of the state of study of business terminology in Ukrainian linguistics, its challenges and prospects. In addition to the main achievements in the study of economic terminology and business terms in particular, a review of the general level of development of this lexical subsystem was also carried out.

The analysis of scientific works shows that the main period of development of business terminology falls precisely on the 1990s – a period of intensive economic changes and the beginning of the integration of the economic system of Ukraine into world economic processes. The beginning of private business, significant economic reforms, international market relations – all these factors became a catalyst for the development of vocabulary in the economic sphere and in business activity in particular. The need for accurate professional communication led to the standardization of relevant terms. In each sphere of economic activity, a large number of foreign-language terms began to appear, which indicates the development of international economic relations. Also, in the article we see that the terminological lexicon of entrepreneurship is not an isolated phenomenon, it is formed on the basis of the vocabulary of related fields – economics, law, management, finance, marketing, etc.

The article also shows the achievements of Ukrainian linguists in developing scientific approaches to the study of this lexical subsystem. These studies touch on the issues of borrowing, semantics, adaptation of foreign language terms, translation and standardization. The study of dictionaries and terms of the Soviet period is important, since it allows us to see how economic activity developed and declined in the territory of Ukraine during that period.

The article shows that the terminological lexicon of entrepreneurship is an active and promising part of the Ukrainian language, which is constantly developing, since it reflects socio-economic changes in Ukraine and the world, and therefore requires more detailed study, normalization and standardization.

Key words: entrepreneurship, vocabulary, economic terms, semantics, standardization.

Постановка проблеми. Глобальні економічні зміни та розвиток підприємницької діяльності в Україні зумовлюють трансформаційні процеси професійної термінології, яка відіграє ключову роль в ефективності бізнес середовища. Попри наявність великої кількості досліджень та наукових праць загальноекономічної лексики, термінологія

підприємництва все ще залишається недостатньо вивченою з лінгвістичної точки зору. Це зумовлює необхідність у її чіткій класифікації, унормуванні вживання термінів і створенні професійних лексикографічних ресурсів. Звідси виникає потреба дослідити стан вивчення термінолексики підприємництва в українському мовознавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українське мовознавство вивчають багато науковців, про що свідчить чимала кількість наукових праць та досліджень. З розвитком економічних відносин чимало іншомовних запозичень проникли в українську мову. Процеси адаптації таких запозичень дослідила В. Товстенко («Адаптація іншомовних економічних термінів у сучасній українській літературній мові») та Г. Вознюк («Чужослови в системі української фінансово-економічної термінології: проблеми адаптації»). Вони акцентували увагу саме на труднощах системної адаптації іншомовної економічної лексики в українське мовне середовище [2].

Такі науковиці, як Г. Мудренко та О. Алісеєнко («Запозичення як один з динамічних шляхів поповнення нової економічної лексики в українській мові») вказують на те, що із впровадженням світових практик та бізнес моделей є закономірним процес поповнення національної лексики запозиченими термінами [17, с. 12]. В. Авраменко та Н. Цимбал займались вивченням структури, семантики та функції української економічної лексики [1]. Л. Гула досліджувала особливості торговельно-економічної лексики XIV–XVIII ст. [6]. М. Кузів та Т. Паничок працювали над дослідженням семантичних особливостей німецької економічної лексики для виявлення запозичень [13]. Також О. Чорна досліджувала історичний аспект входження іншомовних податкових термінів в українську мову [19].

Постановка завдання. У пропонованій статті здійснено аналіз наукових праць та стану вивчення термінології підприємництва в українському мовознавстві.

Виклад основного матеріалу. Термінологія підприємництва розглядається як складова загальної економічної терміносистеми, тому її дослідження тісно пов'язане з аналізом запозичень, семантичних змін і функціонального вживання економічної лексики. Ще у 1990-х роках мовознавці зосереджували увагу переважно на структурі економічних термінів, способах їх утворення та особливостях використання у науковому та публіцистичному стилях.

На концептуальному рівні проблематика термінології підприємництва розглядалася як складова ширшої галузевої терміносистеми, що включає економіку, менеджмент, бізнес-комунікацію, маркетинг, фінанси та інші суміжні сфери. Такий міждисциплінарний характер зумовлює необхідність тісної співпраці між фахівцями з філології, економіки та термінографії.

У дорадянський період становлення української термінології підприємництва відбувалася непослідовно і переважно в межах торговельно-економічної лексики. У мовознавчих дослідженнях з історії мови зафіксовано вживання термінів, пов'язаних з ремісництвом, торгівлею, обміном та іншими аспектами економічної діяльності. Значний внесок у систематизацію цих лексичних одиниць зробила Л. Гула, яка у своїй дисертаційній роботі проаналізувала торговельно-економічну лексику XIV–XVIII століть і окреслила історичні підвалини для подальшого становлення термінології підприємництва [6].

У 1930-х роках з'явилися перші спеціалізовані словники бізнес-лексики, зокрема «Словник ділової мови» за редакцією М. Дорошенка, М. Станиславського та В. Страшкевича, де вперше було упорядковано терміни, пов'язані з трудовою організацією, комерцією та обліком [8, с. 97]. Серед вагомих праць того періоду важливо згадати дослідження І. Гавриша, присвячене науковому стилю 1920-х та 1930-х років, де висвітлено процес формування національної наукової мови, зокрема економічної термінологічної лексики [3]. Однак, подальший розвиток цієї термінології був значною мірою обмежений через ідеологічний контроль у СРСР, де вивчення підприємницької діяльності як явища та бізнесової мови вважалося недоцільним і навіть небезпечним.

Значне, хоч і часткове, повернення до дослідження наукового стилю української мови, зокрема термінологічної лексики, відбулося лише у 1960–1980-х роках. Про це свідчать дослідження Ірини Кочан, яка вивчала стан українського термінознавства в цей період, підкреслюючи його системність і методологічну зрілість [10, с. 26].

Проголошення незалежності України в 1991 році стало переломним моментом для розвитку термінології загалом і термінології підприємництва зокрема. Відтоді термінотворення стало орієнтуватися на практичні потреби економіки, освіти та державного управління. Ідеологізовану лексику радянської доби почали замінювати нові, функціонально значущі терміни, часто запозичені з англійської, німецької та французької мов. У цей час важливу роль почали відігравати термінологічні словники, зокрема «Словник термінів ринкової економіки» під редакцією В. Науменка [17] та «Фінансово-економічний словник» С. Миронюк, які сприяли стабілізації терміновживання й уніфікації понять [15].

Паралельно активно розвивався лексикографічний напрям у термінознавстві: праці

В. Широкова та його колеги стали методологічною базою для опису термінів бізнесу, маркетингу та економіки [23]. Інтерес до галузевих терміносистем в цей час помітно зростає: Ірина Кочан зауважує, що саме з 1991 року в українському мовознавстві формується стійка традиція аналізу економічної термінології як окремого об'єкта [10, с. 25]. Протягом останніх десяти років фіксується оновлення підходів до дослідження термінології підприємництва, спричинене як розвитком економіки, так і трансформаціями у мовознавстві. Сучасні студії дедалі частіше зосереджені на семантиці термінів, стилістичних особливостях, динаміці запозичень і проблемах унормування термінів в умовах цифровізації. Одним із важливих напрямів дослідження термінології підприємництва є вивчення структури та семантики іншомовних економічних запозичень, які активно проникають в українську мову під впливом глобалізаційних процесів. У цьому контексті В. Товстенко аналізує не лише фонетичні та морфологічні зміни іншомовних термінів, а й розглядає тенденцію до формування нових одиниць за іноземними моделями [21, с. 119].

Системний аналіз бізнес-термінології представлено у дослідженні І. Шелепкової, яка розглядає терміносистему бізнесу як комплексне мовне утворення з визначеною структурою, семантичною та функціональною організацією [25, с. 179].

До важливих аспектів вивчення термінології належить і дослідження мовних механізмів формування термінології менеджменту, а також аналіз специфіки маркетингової лексики в роботі Д. Шапрани [21].

У 2021 році Ю. Гунченко у своїй статті звертає увагу на морфологічні характеристики складених іменників-термінів в економічній терміносистемі, наголошуючи на необхідності поєднання лінгвістичних та економічних методів у процесі аналізу [7, с. 51].

Окрему увагу науковці приділяють зростанню кількості дисертацій, які присвячені вивченню підприємницької термінології. Так, Т. Прудникова досліджує вплив соціальних трансформацій на формування економічної лексики в українській мові, а Л. Гула простежує еволюцію торговельно-економічної термінології від середньовіччя до сьогодення [6].

Значне зацікавлення викликають стилістичні та прагматичні характеристики вживання економічних термінів у ЗМІ. Зокрема, Г. Чорновол аналізує особливості використання сучасної

економічної лексики в періодиці, підкреслюючи розмивання меж між науковим і публіцистичним стилями [20].

Цифрові методи корпусного аналізу дедалі частіше застосовуються у вивченні економічної термінології. Зокрема, О. Мриглод, С. Назаровець та С. Козменко провели кількісне дослідження українських економічних текстів із термінознавчого погляду, використовуючи дані з Crossref та інших міжнародних ресурсів [24]. Ці дослідження поєднують методики лінгвістики, інформатики та економіки, що відкриває нові можливості для аналізу лексики бізнесу.

Серед провідних академічних осередків, де систематично досліджується термінологія підприємництва, варто виокремити:

- Львівський національний університет імені Івана Франка, де працюють такі науковці, як І. Кочан, О. Кримець та В. Широков [11; 13; 26];
- Ужгородський національний університет, представлений роботами І. Шелепкової та Л. Симоненко [25; 20].

Науковці з Києва, Харкова, Дніпра та Острога також активно долучаються до вивчення та формування спеціалізованої термінології підприємництва.

У 2010–2020-х роках дослідження термінології підприємництва вийшли на новий рівень, який проявив себе у міждисциплінарному підході, цифрових лінгвістичних інструментах та прагненні до міжнародної термінологічної узгодженості. Сучасний етап характеризується посиленням інтересом до системного аналізу економічної термінології як складника наукового стилю, розбудови галузевих терміносистем, лексикографічного опису й вивчення когнітивних, семантичних і стилістичних параметрів термінів.

Серед основних векторів – дослідження підприємницької термінології у контексті професійної бізнес-мови, з урахуванням її функціонування в освітньому, медійному та цифровому просторах. Частина публікацій акцентує увагу на проблемах інтеграції англійських запозичень у норми української мови та питаннях термінологічної множинності. Наприклад, у працях В. Авраменка та Ю. Гунченко [1; 7] здійснено глибокий аналіз структури сучасної української бізнес-термінології, окреслено активне застосування словотвірних моделей та іншомовних елементів.

Окрему увагу приділено семантичній класифікації термінів. У статті Г. Чорновол [21] обґрунтовано поділ термінів підприємницької

сфери за рівнем спеціалізованості, що сприяє оптимізації навчальних матеріалів для студентів вищих навчальних закладів.

У лексикографії продовжується доповнення та модернізація словникових джерел. Нові видання активно впроваджуються у навчальний процес та бізнес-комунікацію. Г. Чорновол також аналізує будову цифрових словників та їхню функцію у професійній комунікації.

Науковий інтерес у 2010–2020-х роках значною мірою зосереджено на термінології. Особливої уваги заслуговує дослідження І. Шелепкової, присвячене підприємницькій термінології в сучасній українській мові. Авторка проаналізувала лексико-семантичну структуру терміносистеми та розкрила особливості функціонування термінів у різних комунікативних сферах – академічній, освітній, медійній [22].

У цей же період спостерігається зростання інтересу до порівняльного аспекту термінології: проводяться студії щодо перекладних еквівалентів англійських, французьких та німецьких бізнес-термінів в українській мові, що простежується, зокрема, у праці М. Кузів та І. Паничок [14]. Водночас помітною є роль цифрових технологій у термінознавчих дослідженнях. Залучення електронних корпусів текстів та програм для автоматизованого лексичного аналізу дозволяє виявляти частотність, типові колокації та семантичні варіації термінів у реальному вживанні.

Попри помітні напрацювання, дослідження термінології підприємництва в українській лінгвістиці залишаються актуальними й потребують систематизації та розвитку. Серед основних викликів сучасного етапу варто відзначити:

1. Термінологічну нестійкість та варіативність. У мові бізнес-комунікації часто трапляються синонімічні конструкції, дублети та неповно адаптовані запозичення – приміром, стартап / стартап-проект / нове підприємство, венчурний капітал / ризиковий капітал тощо. Така розмаїтість ускладнює уніфікацію й викладання термінології.

2. Англomовний вплив і проблема іншомовних запозичень. Через орієнтацію бізнес-сфери на глобальні процеси активно засвоюються англійські терміни, не завжди адаптовані відповідно до норм української мови. Це призводить до калькування, семантичної нечіткості та витіснення українських відповідників.

3. Відсутність уніфікованої терміносистеми. Сучасні словники та галузеві стандарти часто дублюють терміни або містять супе-

речливі тлумачення, що ускладнює побудову сталої й системної терміносистеми. Відсутність чіткого розмежування між загальноекономічною та підприємницькою лексикою перешкоджає ефективному функціонуванню термінів у науковій і практичній площинах.

4. Недостатнє відображення мовної практики. Значна частина термінознавчих досліджень зосереджена на теоретичному аналізі, не враховуючи реальні умови функціонування термінів у живому підприємницькому спілкуванні. Такий підхід обмежує уявлення про динаміку термінів у бізнес-комунікації, маркетингу, цифровому підприємстві, стартап-пітчингах тощо.

5. Обмежений лексикографічний супровід. Наявні тлумачні й перекладні словники недостатньо відображають новітні явища підприємництва, зокрема пов'язані з цифровими бізнес-моделями, фінансовими технологіями (fintech), краудфандингом. Це актуалізує необхідність створення електронних термінологічних ресурсів з регулярними оновленнями баз даних.

Перспективи досліджень.

1. Уніфікація та кодифікація. Необхідно розробити верифіковані галузеві словники, стандартизовані глосарії для освітніх програм і бізнес-структур, що забезпечить уніфікацію вживання термінів.

2. Цифрове та корпусне мовознавство. Застосування методів корпусного аналізу, аналізу big data та цифрових бізнес-текстів дозволить вивчати функціонування термінів у реальному середовищі.

3. Міждисциплінарний підхід. Синтез термінознавчих підходів з економікою, соціологією, маркетингом і ІТ сприятиме цілісному розумінню термінів як інструментів комунікації та управління.

4. Інтернаціоналізація досліджень. Дослідження зіставного характеру (українсько-англійські, українсько-німецькі тощо) сприятимуть удосконаленню перекладу фахової літератури та інтеграції української терміносистеми в міжнародний простір.

5. Розвиток цифрових термінобаз. Створення інтерактивних електронних словників із прикладами вживання, мультимовним супроводом і тематичною структурою підвищить доступність і релевантність термінологічних знань для фіхівців.

Висновки. Отже, дослідження що термінологіки підприємництва в українському мовознавстві ще не набула достатньої системності.

Попри наявні напрацювання в галузі економічної термінології, підприємницька лексика залишається фрагментарно вивченою. Серед основних труднощів – неуніфікація терміносистеми, недостатня орієнтація на мовну практику, обмежений лексикографічний супровід.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у аналізі можливостей застосування міждисциплінарного підходу у вивченні підприємницької терміносистеми та у розвитку інтерактивних термінологічних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авраменко В. І., Цимбал Н. А. Власна українська економічна термінологія: структура, семантика, функції. Ужгород : Закарпатські філологічні студії, 2023. Вип. 28. С. 9–13.
2. Вознюк Г., Наконечна Г. Чужослови в системі української фінансово-економічної термінології: проблеми адаптації. Львів : Вісник Національного університету «Львівська політехніка», 2016. № 842. С. 48–50.
3. Гавриш І. В. Розвиток українського наукового стилю 20-30-х років XX століття : монографія. Харків, 2001. 198 с.
4. Гончаров С. В., Кушнір Н. В. Тлумачний словник економіста. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
5. Гордійчук О. В. Традиція дослідження абстрактної лексики в українському мовознавстві. Київ : Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія», 2016. 189 с.
6. Гула Л. І. Словотвірно-структурні особливості торговельно-економічної лексики української мови XIV–XVIII ст. Кропивницький, 2018. Вип. 165. С. 398–404.
7. Гунченко Ю. В. Особливості комплексного дослідження економічної термінології на матеріалі складних іменників-економічних термінів. Одеса : Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2021. Вип. 48 (т. 4). С. 49–51.
8. Дорошенко М., Станиславський М., Страшкевич В. Словник ділової мови. Київ, 1930-ті рр. 340 с.
9. Кияк Т. Р. Мовна політика і термінознавство. Львів : Вісник Національного університету «Львівська політехніка», 2004. С. 21–27.
10. Кочан І. М. Українське термінознавство 1960-1990-х років. Львів : Вісник Національного університету «Львівська політехніка», 2012. С. 24–28.
11. Кочан І. М. Дослідження галузевих терміносистем в українському термінознавстві : монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2017. 136 с.
12. Кринець О. М. Термінологізація та детермінологізація як результат взаємовпливу мовної та наукової картини світу. Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2015. № 817. С. 36–40.
13. Кузів М. З., Паничок Т. Я. Німецька економічна термінологія: структурно-семантичні особливості. Острогор : Наукові записки Національного університету «Острозька академія», 2023. № 17(85). С. 126–129.
14. Лаптії Т. М. Наукові підходи до визначення економічної сутності сучасного підприємництва. Дніпро : Вісник Дніпропетровського університету, 2013. № 23 (7). С. 180–185.
15. Миронюк С. Г., Юнін О. С., Юнін І. О. Фінансово-економічний словник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 376 с.
16. Мудренко Г. А., Алісеєнко О. М. Запозичення як один із динамічних шляхів поповнення нової економічної термінології в українській мові : матеріали наукової конференції, Ужгород, 2020. С. 45–53.
17. Науменко В. І., Вишніченко І. А., Харитоненко С. В. Словник термінів ринкової економіки. Київ : Глобус, 1996. 288 с.
18. Товстенко В. Р. Адаптація іншомовних економічних термінів у сучасній українській літературній мові. Київ : Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 9. С. 7–15.
19. Чорна О. В. Вхідження іншомовних податкових термінів в українську мову: історичний аспект. Ужгород : Закарпатські філологічні студії, 2020. Вип. 14. С. 234–238.
20. Чорновол Г. В. Новітня економічна термінологія та її стилістичне вживання в сучасній українській мові. Київ : Національна академія наук України, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, 2004. 216 с.
21. Шапран Д. П. Сучасна українська термінологія маркетингу: семантика і прагматика : монографія. Дніпро, 2005. 174 с.
22. Шелепкова І. М. Лінгвістичний аналіз української термінології бізнесу як цілісної системи. Ужгород : Закарпатські філологічні студії, 2023. Вип. 30. С. 176–181.
23. Широков В. А. Лінгвістичні та технологічні основи тлумачної лексикографії. Київ: Довіра, 2010. 320 с.
24. Mryglod O., Nazarovets S., Kozmenko S. Universal and specific features of Ukrainian economic research: publication analysis based on Crossref data. Economy and Society. 2021. № 3. P. 45–57.